

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

A mondategység, az egyszerű mondat.

2022. november 30.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- י"ע és י"ע igék mind a hét igeörzsben

*December 7-e: online óra,
várom a **10 perces**
kiselőadásait!*

Témaválasztás házi dolgozatra

Finit mondategységek

(tagmondatok, clauses)

(Arnold & Choi 5.1)

Névszói mondategységek

(5.1.1)

(a) Az állítmány főnév

Pleonastic pronoun opcionális
(témaismétlő névmás? kopula?)

(b) Az állítmány melléknév

(c) Az állítmány participium

(d) Az állítmány előjárós csoport

Szórend

- ALANY + határozott ÁLLÍTMÁNY:
azonosító
(az alany természetét, azonosságát jelöli)
- határozatlan ÁLLÍTMÁNY + ALANY:
leíró/minősítő
(alany minőségét, tulajdonságát írja le)

Ld. a tankönyvi példákat.

Névszói mondategységek

- Azonosító: ALANY + határozott ÁLLÍTMÁNY:
- Leíró/minősítő: határozatlan ÁLLÍTMÁNY + ALANY:
- Pleonastic pronoun
- Az állítmány melléknév
- Az állítmány participium
- Az állítmány PP

Igei állítmányt tartalmazó mondategységek (5.1.2)

(a) Az alany: főnév (tulajdonnév, határozott, határozatlan), névmás

(b) Szórend:

1. **Alapszórend: VSO.** (Előtte gyakran 1.) Azonban:

2. **Az alapszórend módosulhat:**

egy-egy mondatrész (S vagy O) kiemelése a mondat elejére →

(a) Hangsúly, fókusz, stb. az alanyon.

(b) Más alany, mint az előző mondatban.

(c) Hangsúly, fókusz, stb. a tárgyon vagy más mondatrészen.

(d) Költői szöveg ritmusa.

(e) Kérdésre adott válasz kiemelése.

(f) Kérdőszók mozgatása mondat elejére.

Előremozgatás:

$\uparrow$ VSO → $\uparrow$ S V O $\uparrow$ VSO → $\uparrow$ O VS

VSO-ból SVO vagy OVS:
a mondat eleji *waw* már
nem található az igével,
így már nem *consecu-*
tivumos igealakok!

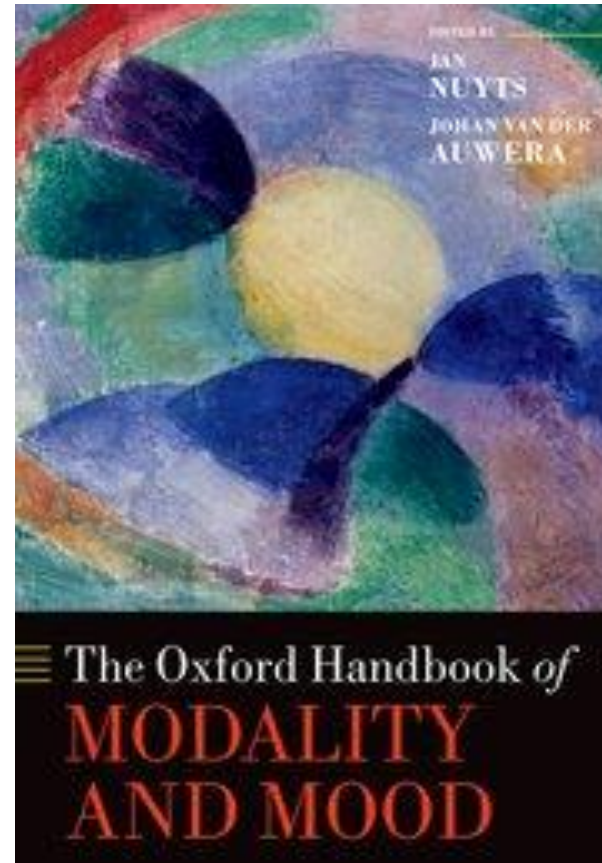
A kérdőszó és a válasz is topik pozícióba.

Vö. magyarul: *Ki ette meg a csokit?*

JÁNOS ette meg a csokit.

Arnold & Choi 3.5

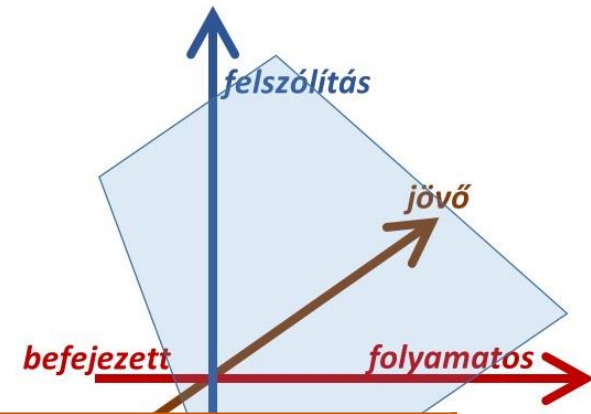
Az igei láncolat:
waw-consecutivum

Aspektus – javasolt összefoglalás:

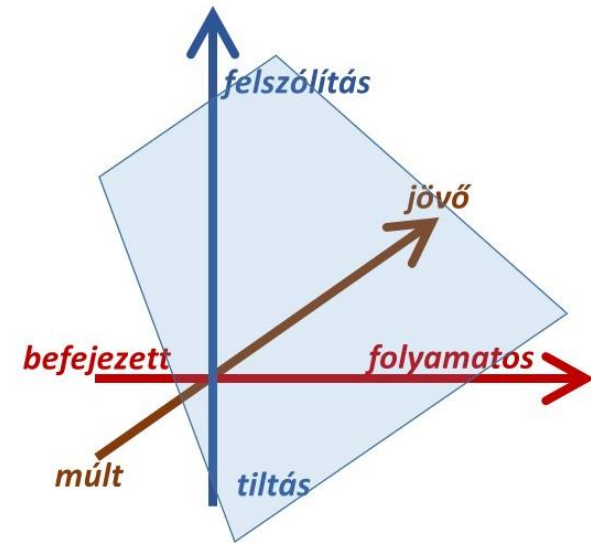
a két alak közti választást sok szempont („dimenzió”) összjátéka határozhatja meg

	PERFECTUMI ALAKOK	IMPERFECTUMI ALAKOK
<u>aspektus:</u>	<i>esemény v. (lezárt) állapot állandó érvény (pl. proveriális) lezárt, pontszerű</i>	<i>zajló folyamat progresszivitás ismétlődő, gyakorító (szokás)</i>
<u>modalitás:</u>	<i>bizonyosság (pl. profetikus) performatív „én megcselekszem”</i>	<i>feltételelesség, lehetőség stb. „mástól kívánom” (vö. jussivus)</i>
<u>idő:</u> abszolút:	<i>múltbeli</i>	<i>jövőbeli</i>
relatív:	<i>előidejűség</i>	<i>utóidejűség (+ praeteritum)</i>

Aspektus – javasolt összefoglalás:

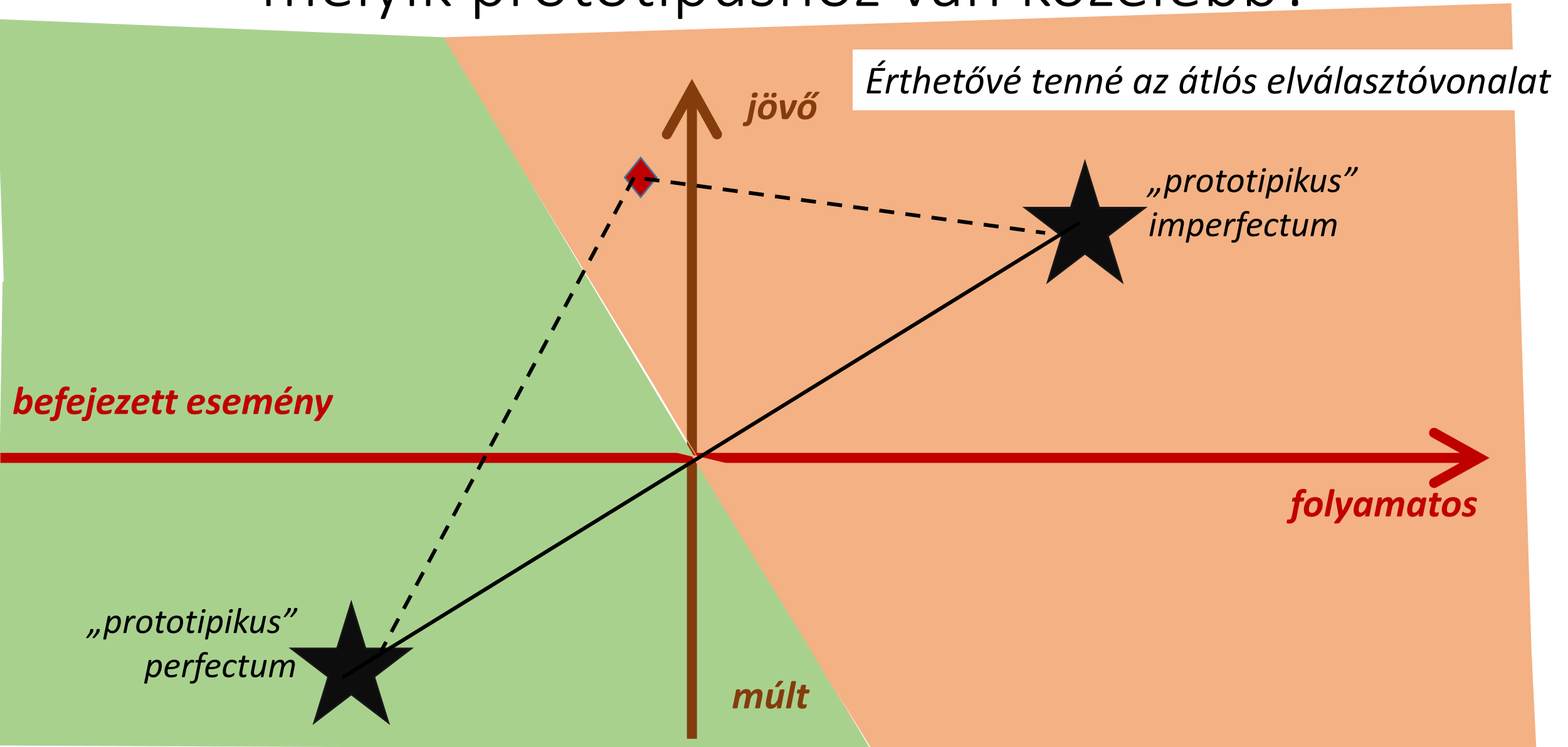
a két alak közti választást sok szempont („dimenzió”) összjátéka határozhatja meg

- „Prototipikus” perfectum:
  - aspektus: lezárt esemény
  - idő: múltbeli
  - modalitás: bizonyosság
- „Prototipikus” imperfectum:
  - aspektus: zajló folyamat
  - idő: jövőbeli
  - modalitás: opcionális

Nem „prototipikus” esemény esetén:
mérlegelni, melyik alak mellett „érvek” vannak többségben? Vajon a bibliai héber anyanyelvi beszélője súlyozhatott, mely szempontot („dimenziót”) tartotta fontosnak kiemelni morfológiai eszközökkel?

Aspektust vagy igeidő? Esetleg a megoldás:
melyik prototípushoz van közelebb?

A waw-consecutivum

Egy furcsa mondattani jelenség alkotóelemei:

- Mondatok egy szövegben: a szöveg kohézióját biztosító kötőszavak – 1
- Alapszórend: VSO
- Amely néha felborul
- Aspektus

Az igei láncolat:

szöveg = mondatok / igék láncolata

Waw-consecutivum

- Igével kell a mondatnak kezdődnie, kivéve, ha a mondat elé valamit kiemelünk, pl. 3.5.1(e). *dependent*.
- Igei láncolatban gyakran található az 'és' jelentésű $\imath$ kötőszó az igével:
- Tankönyvünk felfogása: ekkor váltani kell a két igeragozási alrendszer közt.

Konverzív szerep:

váltás a másik konjugációs alrendszer jelentéseire

Narratívában vagy másutt: tartalmilag, kronológiailag, logikailag vagy másképp egymást követő mondatok /igék:

+ „the idea of succession”

Mit jelent ez az „idea of succession”?

Lásd a következő diákat.

Az igei láncolat

Waw-consecutivum

- Igével kell a mondatnak kezdődnie, kivéve, ha a mondat elé valamit kiemelünk, pl. 3.5.1(e). *dependent*.
- Igei láncolatban gyakran található az 'és' jelentésű $\imath$ kötőszó az igével:
- Tankönyvünk felfogása: ekkor váltani kell a két igeragozási alrendszer közt.

Konverzív szerep: váltás a másik konjugációs alrendszer jelentéseire

Az igei láncolat

3.5.1 *Waw*-consecutivum + imperfectum

- (a) Sequential: időbeli egymásutániség
- (b) Consequential: logikai következmény
- (c) Narratival: elbeszélés elindításaként
- (d) Epexegetical: az előző mondat kiegészítése, bővítése, magyarázata...
- (e) Dependent: (idő)határozói tagmondat után, attól „függő”

Lásd 4. fejezet (pp. 146–149):

a we- szócska funkciói / használati- és jelentésmezeje nagyon széles!

Az igei láncolat

3.5.2-3 *Waw*-consecutivum + perfectum

- (a) Sequential: időbeli egymásutániség
  - (b) Consequential: logikai következmény
  - (c) Volitional: kérés vagy parancs (modalitást fejez ki)
  - (d) Apodictic: feltétel után (*akkor...*), logikai szükségszerűségeen alapuló
-
- Nem-kijelentő módú ige után (a) (succession),
vagy annak következtében, céljaként (b) (purpose)

Az igei láncolat *megtörése*

3.5.4 *Waw* conjunctive

- Nem *waw*-consecutive:
  - Valamilyen ok miatt borul a narratív sorrend és a VSO szórend, ezért
  - a *waw* egy főnévhez kapcsolódik, amely az igét megelőzi.
  - Az ige morfológiája és szemantikája a *waw*-consect. nélküli paradigmát követi
- A narratív sorrend és a VSO szórend borul, mert:
  - (a) Distinct subject: eltérő alanyok (megváltozik a mondat alanya)
  - (b) Simultaneous actions: egyidejű cselekvések
BT: fókuszos pozíció: párhuzamos mondatok, kiemelve az alanyok vagy a tárgyak kontrasztját.
  - (c) Anterior action: előidejűség – időbeli ugrás

Átvezetés az 5. fejezetbe!

Néhány példa elemzése, Gen 14

(Gen. 14:14a) • וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבְּהָ אֶחָיו

És meghallotta Ábrám, hogy fogságba esett a rokona (Lót).

VS(O) főmondat (aktív) és VS(O) mellékmondat (passzív)

(Gen. 14:23b) • וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הִעֲשִׂיתִי אֶת-אַבְרָם

... hogy ne mondhasd: „ÉN gazdagítottam meg Ábrámot”.

Főmondatban tagadás (ezért nincs waw-consecutivum).

Mellékmondatban az alany fókuszpozícióba kiemelve:

megjelenik az opcionális személyes névmás, és előre jön (VSO → SVO).

Néhány példa elemzése, Gen 14

(Gen. 14:24b) עָנָר אֶשְׂכַּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם •

Aner, Eskol és Mamre – Ők vegyék ki a részüket [a zsákmányból] [de nem én].

Alapszórend: VSO → fókuszkiemelés: SV_O → topikalizáció: S névmás V _ O.

Néhány példa elemzése, Gen 14

• וַיָּשָׁב אֶת כָּל-הָרְכָשׁ   וְגַם אֶת-לוֹט אָחִיו וְרַכְשׁוֹ הַנְּשִׁיב

(Gen. 14:16)

וְגַם אֶת-הַנְּשִׁים וְאֶת-הָעָם:

Visszaadott minden vagyon. És [a fogságba ejtett] Lótot, [Ábrahám] rokonát és vagyonát is visszaadta. És a nőket és a népet is [is visszaadta].

Első mondategység: alapszórend: V(S)O.

Második mondategység: a tárgy topikpozícióba kiemelve: V(S)O → OV(S).

Harmadik mondategység: a tárgy topikalizálva + VP-ellipszis.

Néhány példa elemzése, Gen 14

• וַיָּשָׁב אֶת כָּל-הָרְכָשׁ
וְגַם אֶת-הַנְּשִׁים וְאֶת-הָעָם:
וְגַם אֶת-לוֹט אָחִיו וְרַכְּשׁוֹ הַנְּשִׁיב
(Gen. 14:16)

Visszaadott minden vagyon. És [a fogságba ejtett] Lótot, [Ábrahám] rokonát és vagyonát is visszaadta. És a nőket és a népet is [is visszaadta].

Prepozíciós csoport: PP → P NP az előljárót követi egy főnévi csoport.

A főnévi csoport állhat két, kötőszóval összekapcsolt főnévi csoportból.

Állhat egy főnévből + birtokos jelzőből (pl. birtokos szuffixum mint a személyes névmás genitivusa). És állhat főnévből és egy hozzá tartozó értelmezőből.

Néhány példa elemzése, Gen 14

• וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-סֹדֹם לִקְרַאתוֹ אֶתְרֵי שׁוּבוֹ מִהַכּוֹת אֶת-כְּדֹרְלַעְמֹר וְאֶת-הַמְּלָכִים

אַשּׁוּר אֲתוֹ אֶל-עֵמֶק שְׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ:
(Gen. 14:17)

És kiment Szodoma királya eléje [Ábrahám elé] – miután visszatért Kedorlaomer és a vele lévő királyok legyőzéséből – Émek-Savébe, amely a Király völgye.

Magyarul időhatározói alárendelt mellékmondat, de
héberül non-finit mondategység: P prepozíció + infinit. constr (+ S) + vonzat.

Rekurzió: az első infinit. constr. vonzata ismét egy P + infinit. c. + vonzat.

אַשּׁוּר אֲתוֹ: ki a névmás antecedense?   הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ : azonosító névszói

Alárendelt mondategységek

(Arnold & Choi 5.2)

Mellérendelések

Gen 1:6   וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִבְּדֵיל בֵּין מַיִם לְמַיִם:

RUF: Azután ezt mondta Isten: Legyen boltozat a vizek között, hogy elválassza egymástól a vizeket!

JTS: God said, "Let there be an expanse in the midst of the water, that it may separate water from water."

*NeoVulg: Azután újra szólt Isten:
»Legyen boltozat a vizek között, s válassza el a vizeket a vizektől!«*

Mellérendelések

Ezékiel 2:1

וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן-אָדָם עֲמֵד עַל-רַגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אִתְּךָ:

RUF: *Ezt mondta nekem: Emberfia, állj a lábadra, beszélni akarok veled!*

JTS: *And He said to me, "O mortal, stand up on your feet that I may speak to you."*

Káldi-Neovulgáta: *Így szólt hozzám: »Emberfia, állj lábadra, hadd beszéljek veled.«*

Arnold és Choi, p. 164

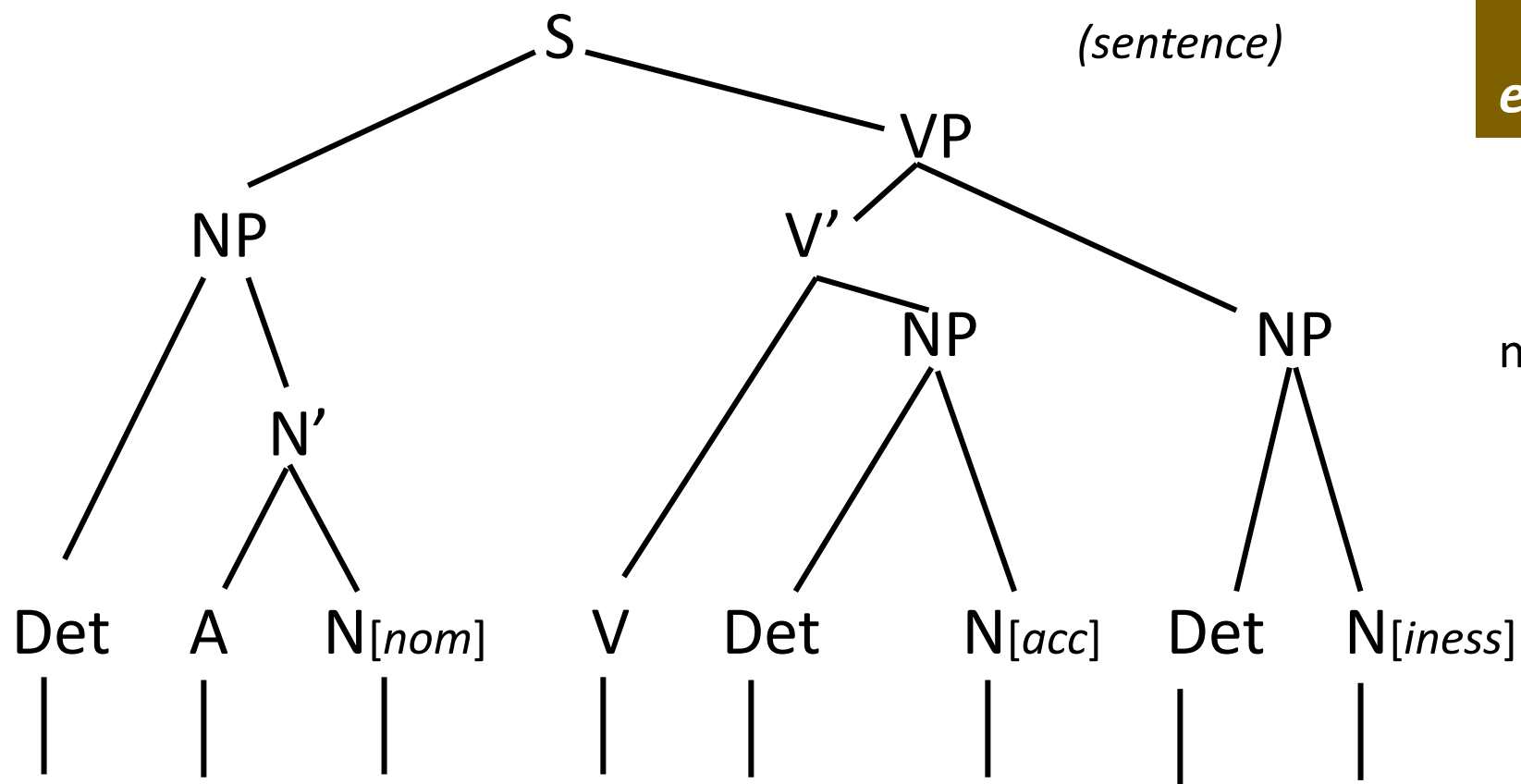
*Figyelem, a tankönyvünk
a hagyományos magyar
nyelvtani terminológiától
eltérő terminológiát használ!*

*Figyelem, más könyvek megint
más terminológiát használnak!*

A magyar nyelvtanétól eltérő terminológia:

- *Simple sentence* („egyszerű mondat”): egy mondategység
- *Compound sentence*: több, egymás mellé rendelt mondategység
- *Complex sentence*: fölé- és alárendelt mondategységekből áll

Mondattani elemzés: összetevős elemzés

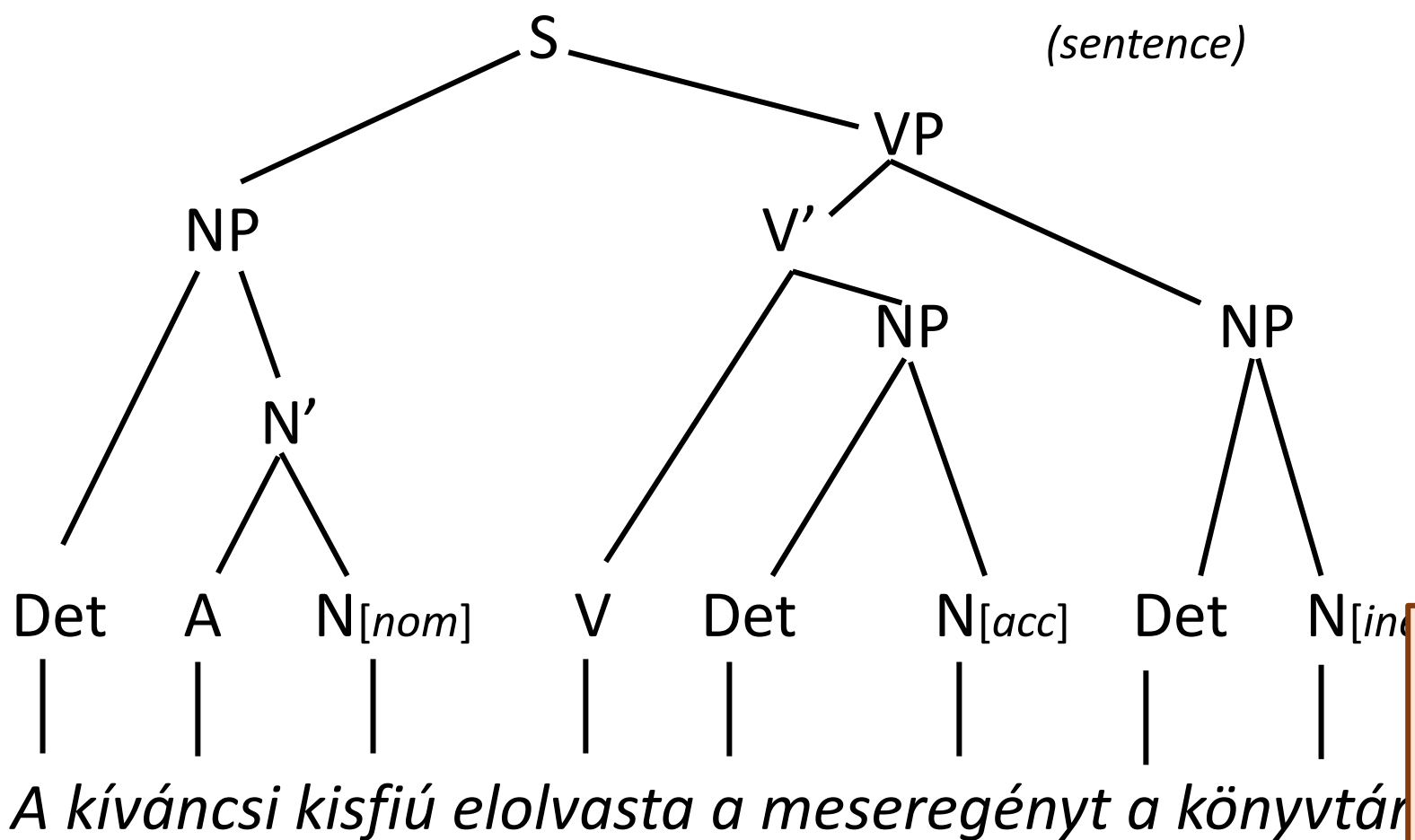
hagyományos generatív elemzés (nem a „legfrissebb”)

A szavak szókapcsolatokká (*phrases*) állnak össze, azok nagyobb mondatösszetevőkké, és így áll össze fokozatosan az egész mondat.

Összetevős elemzés: minden szó a fa alján van, egyenértékűek.

A kíváncsi kisfiú elolvasta a meseregényt a könyvtárban.

Mondattani elemzés: összetevős elemzés

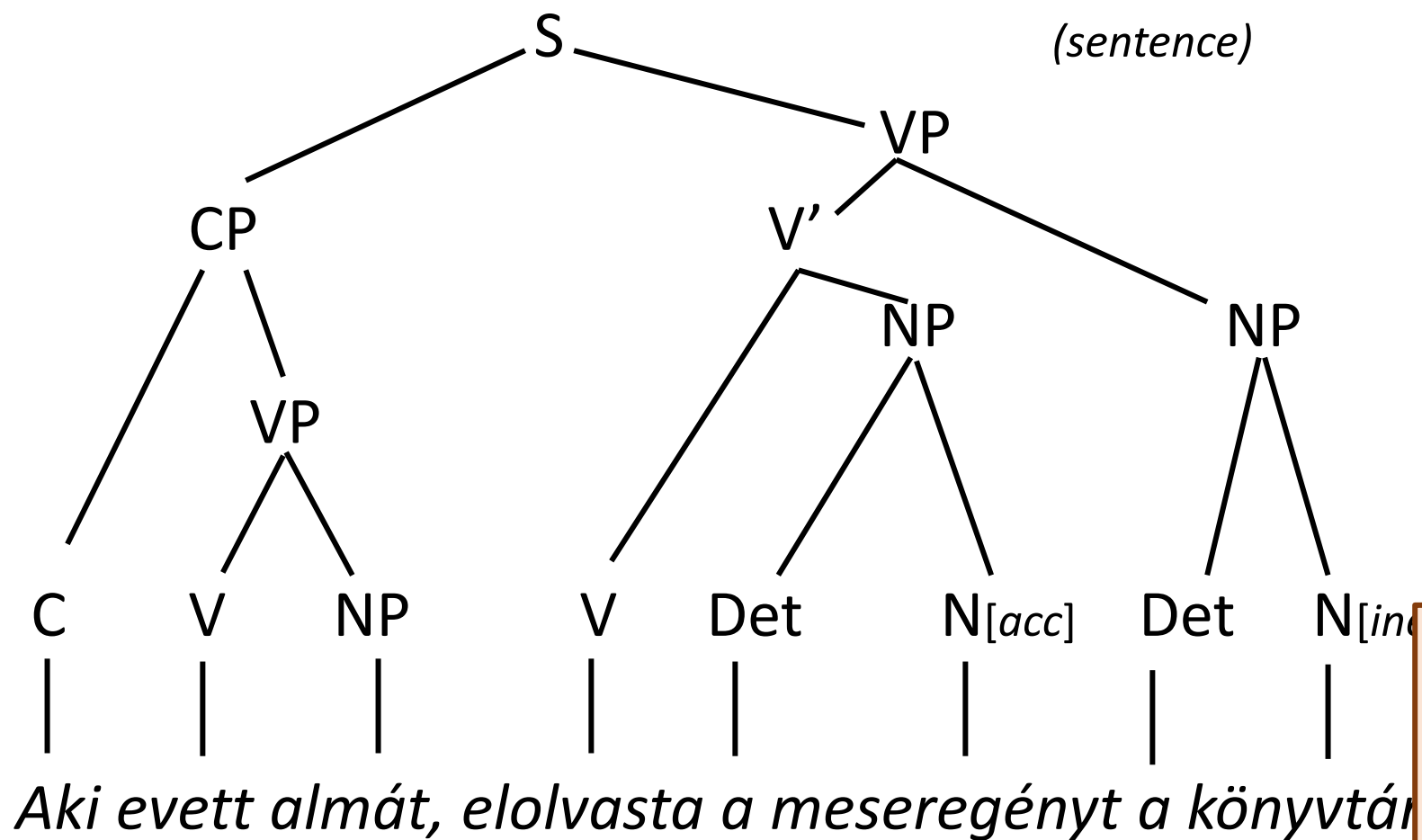
*hagyományos generatív
elemzés (nem a „legfrissebb”)*

A szavak szókapcsolatokká
(*phrases*) állnak össze, azok
nagyobb mondatösszetevőkké,
és így áll össze fokozatosan
az egész mondat.

Egy **szó** (pl. főnév, melléknév...) vagy **szókapcsolat** (alany, tárgy, jelző, határozó funkcióban) **helyett** egy teljes mondat (ill. **kötőszó + mondat**) is állhat.

Mondattani elemzés: összetevős elemzés

hagyományos generatív elemzés (nem a „legfrissebb”)

A szavak szókapcsolatokká (*phrases*) állnak össze, azok nagyobb mondatösszetevőkké, és így áll össze fokozatosan az egész mondat.

Egy **szó** (pl. főnév, melléknév...) vagy **szókapcsolat** (alany, tárgy, jelző, határozó funkcióban) **helyett** egy teljes mondat (ill. **kötőszó + mondat**) is állhat.

Vonatkozó mellékmondat

- NP + (C) + S → NP

C: például אשר vonatkozószó

- Jónás 1,5:

וַיִּטְלוּ אֶת-הַפִּלִּים אֲשֶׁר בְּאֲנִיָּה אֶל-הַיָּם

Alárendelések

Ámosz 3:4

הֲיִשָּׂא אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטָרַף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כִּפְיֵר קוֹלוֹ מִמְעַנְתּוֹ בְּלִתִּי אִם-לִקְדָּ:

RUF: *Ordít-e az oroslán az erdőben, ha nincsen zsákmánya? Bömböl-e rejtekhelyén*

a fiatal oroslán, ha semmit sem fogott?

JTS: *Does a lion roar in the forest When he has no prey? Does a great beast let out a*

cry from its den Without having made a capture?

Alárendelések

Ámosz 5:1

שְׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בַּיִת יִשְׂרָאֵל:

RUF: *Halljátok meg ezt az igét! Siratóéneket mondok rólatok, Izráel háza!*

JTS: *Hear this word which I intone as a dirge over you, O House of Israel:*

Alárendelések fajtái

5.2.1 Főnévi alárendelés:

olyan szerepet tölt be a mondat egység, mint egy főnév, például nominativusi, accusativusi, genitivusi szerepeket.

5.2.2 Feltételes alárendelés

Reális vs. irreális feltétel.

5.2.3 Cél- és eredményhatározói alárendelés

5.2.4 Időhatározói alárendelés

5.2.5 Okhatározói alárendelés

Alárendelések fajtái (folytatás)

5.2.6 Összehasonlítás

5.2.7 Kivétel

5.2.8 Megszorítás

5.2.9 Intenzivitás

5.2.10 Ellentét, szembeállítás

5.2.11 Circumstantial: körülmények leírása

5.2.12 Megengedő: „causal contrast” (ellentét a logikus következménnyel)

...

(BT: itt már a szintaxis-szemantika a retorikába hajlik át.)

5.2.14 Diszjunkció (= logikai *vagy* kapcsolat; vs. konjunkció = logikai *és*)

Alárendelések fajtái (folytatás, 2)

5.2.13 Alárendelt mellékmondat:

- A (fő)mondat valamely mondatrésze nem egy szó vagy szókapcsolat, hanem egy teljes mondategység.
- (Jelzői) alárendelés:
  - *Restrictive (limiting, korlátozó)*: hozzájárul a jelzett szó pontos kijelöléséhez,
  - *vs. non-restrictive (non-limiting, nem korlátozó)*: extra információt szolgáltat.
- Az antecedens, az a főmondati elem, amelyhez a mellékmondat kapcsolódik, hogyan jelenik meg a mellékmondatban?
  - Nominativus, accusativus: אשר, ritkábban -ש vagy זו, זה, זה.
  - Genitivus (incl. prepozíció után), accusativus: אשר, stb., majd szuffixum a fejen.
- *Paronomasia*: valamely szó megismétlése a fő- és a mellékmondatban.

*The store honored the complaints **that** were less than 60 days old.*
*The store honored the complaints, **which** were less than 60 days old.*
http://www.kentlaw.edu/academics/lrw/grinker/LwtaClauses_Restrictive_and_Nonrest.htm

Sajátos jelentésárnyalatú mondatok

(Arnold & Choi 5.3)

Sajátos jelentésárnyalatú mondatok

- 5.3.1 Kérdő mondatok
  - Eldöntendő kérdések (*yes-no questions*)
  - Kiegészítendő kérdések (*wh-questions*)
- 5.3.2 Fogadalmak
- 5.3.3 Kívánságok
- 5.3.4 Létezést kifejező mondatok
- 5.3.5 Tagadó mondatok
- 5.3.6 Hiányos (elliptikus) mondatok és mondategységek

*Viszlát jövő szerdán,
és várom az előadásait!*